

تاریخ دارالمجانبین در ایران

مریم صالحی نیا

کارشناسی ارشد تاریخ پزشکی

کتاب ارجمند

مریم صالحی نیا

تاریخ دارالمجانین در ایران

فروست: ۱۵۹۶

ناشر: کتاب ارجمند

صفحه آرا: معصومه دلنواز

طراح جلد: فاطمه پاشاخانلو

مدیر هنری: احسان ارجمند

سرپرست تولید: مرضیه شکی

ناظر چاپ: سعید ناکشلو

چاپ: سامان سجافی: روشنگر

چاپ اول، اسفند ۱۳۹۸، ۸۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۰۰-۹۰۶-۷

این اثر، مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف، ناشر، نشر یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

www.arjmandpub.com

سرشناسه: صالحی نیا، مریم، ۱۳۶۰

عنوان و نام پدیدآور: تاریخ دارالمجانین در ایران / تألیف مریم صالحی نیا.

مشخصات نشر: تهران: کتاب ارجمند، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۱۶۰ ص. قطع: رقعی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۰۰-۹۰۶-۷

موضوع: بیمارستان‌های روانی-- ایران-- تاریخ.

History of Asylums In Iran

رده‌بندی کنگره: RC ۴۵۱

رده‌بندی دیویی: ۳۶۲

شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۱۰۶۱۹

مرکز پخش: انتشارات ارجمند

دفتر مرکزی: تهران بلوار کشاورز، بین خ کارگر و ۱۶، پلاک ۲۹۲، تلفن: ۸۸۹۸۲۰۴۰

شعبه مشهد: ابتدای احمدآباد، پاساژ امیر، انتشارات مجد، تلفن: ۰۵۱-۳۸۴۴۱۰۱

شعبه رشت: خ نامجو، روبروی ورزشگاه عضدی، تلفن: ۰۱۳-۳۳۳۰۷۶

شعبه بابل: خ گنج افروز، پاساژ گنج افروز، تلفن: ۰۱۱-۲۱۰۰۷۶۴

شعبه ساری: بیمارستان امام، روبروی ریاست تلفن: ۰۱۱-۲۰۰۹۰

شعبه کرمانشاه: خ مدرس، پشت پاساژ سعید، کتابفروشی دانشمند تلفن: ۰۳۷-۱۲۰۴۴

بها: ۲۵۰۰۰ تومان

با ارسال پیامک به شماره ۰۲۱۸۸۹۸۲۰۴۰ در جریان تازه‌های نشر ما قرار بگیرید:

ارسال عدد ۱: دریافت تازه‌های نشر پزشکی به صورت پیامک

ارسال عدد ۲: دریافت تازه‌های نشر روان‌شناسی به صورت پیامک

ارسال ایمیل: دریافت خبرنامه الکترونیکی انتشارات ارجمند به صورت ایمیل

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
فصل اول - اساس پیدایش دارالمجانین (تیمارستان).....	۱۹
دارالمجانین چیست؟.....	۱۹
اسول در دلایل پیدایش دارالمجانین (تیمارستان).....	۲۱
فصل دوم - مروری بر تاریخچه مراکز نگهداری از بیماران روانی در جهان.....	۲۳
عقاید از بن‌های اولیه درباره بیماری‌های روانی.....	۲۳
مراکز نگهداری از بیماران روانی در مصر باستان.....	۲۳
مراکز نگهداری از بیماران روانی در یونان باستان.....	۲۴
مراکز نگهداری بیماران روانی در روم باستان.....	۲۵
مراکز نگهداری از بیماران روانی در هند و چین باستان.....	۲۵
مراکز نگهداری از بیماران روانی در قرون وسطی.....	۲۵
مراکز نگهداری از بیماران روانی در دوره رنسانس.....	۲۶
مراکز نگهداری از بیماران روانی در عصر کلاسیک (قرن ۲۰-۱۷ میلادی).....	۲۷
فصل سوم - مراکز نگهداری از بیماران روانی در ایران باستان.....	۲۹
درمان بیماری‌های روانی (جن‌زده) در ایران باستان.....	۲۹
مرکز نگهداری از بیماران روانی در جندی‌شاپور.....	۳۲
فصل چهارم - نگهداری از بیماران مجنون در دوره اسلامی.....	۳۵
مراکز نگهداری بیماران روانی در دوره اسلامی (از ظهور اسلام تا حمله مغول).....	۳۵
نخستین مرکز نگهداری از مجانین در عالم اسلامی.....	۳۶
مراکز نگهداری از بیماران روانی در دوره عباسیان.....	۳۷
مراکز نگهداری از بیماران روانی از آل‌بویه تا حمله مغول.....	۳۹
دارالمجانین هرقل و عاقل.....	۴۰
مراکز نگهداری بیماران مجنون از حمله مغول تا تأسیس دارالفنون.....	۴۱
مراکز نگهداری از بیماران روانی از تیموریان تا صفویان.....	۴۳

نگهداری از مجانین در دوره صفوی	۴۴
مراکز نگهداری بیماران روانی در دوره افشار و زند	۴۶
نگهداری از بیماران مجنون از قاجار تا تأسیس دارالفنون	۴۶
جمع‌بندی	۴۸

فصل پنجم - مراکز مراقبت از بیماران روانی از تأسیس دارالفنون تا دانشکده پزشکی

دانشگاه تهران	۴۹
دارالفنون و ورود پزشکی مدرن به ایران	۴۹
مدرسه طب دارالفنون	۵۱
نتایج علمی و پزشکی تأسیس دارالفنون	۵۲
صورت‌نگاری جنون یا دیوانگی و اعزام به دارالمجانین (تیمارستان)	۵۹
تأسیس دارالمجانین تهران توسط اداره نظامیه تهران	۵۹
اداره و مدیریت دارالمجانین تهران توسط اداره نظامیه (شهربانی)	۶۲
شرایط تیمارستان تهران در زمان پهلوی اول	۷۴
اصلاحات دارالمجانین تهران	۷۹
تحول و تبدیل دارالمجانین تهران به تیمارستان	۸۱
توسعه تیمارستان تهران	۸۳
واگذاری اداره تیمارستان تهران از سهررداری به دانشکده پزشکی دانشگاه تهران	۱۰۲
دارالمجانین (تیمارستان) مشهد	۱۰۳
دارالمجانین (تیمارستان) همدان	۱۱۵
دارالمجانین (تیمارستان) رشت	۱۲۱
دارالمجانین (تیمارستان) اصفهان	۱۲۴
دارالمجانین (تیمارستان) کرمانشاه	۱۳۳
دارالمجانین (تیمارستان) تبریز	۱۳۳
نقش میسیونرها و پزشکان مذهبی در اداره و تأسیس مراکز نگهداری از مجانین روانی	۱۳۶
تأسیس دانشکده پزشکی دانشگاه تهران	۱۳۹

سخن آخر

منابع

مقدمه

مراقبت و نگهداری از بیماران روانی، دغدغه‌ای است که همواره بشر در طول تاریخ با آن مواجه بوده است. درواقع، می‌توان گفت که بیماری‌های روانی از بدو پیدایش بشر وجود داشته و هیچ فردی در مقابل آن مصون نبوده است. انسان‌ها، از دیرباز بیماران روانی را از سایر بیماران مجزا می‌کردند و آنها را در مکان‌های مقدسی، با دعا و سحر و جادو درمان می‌کردند؛ به همین دلیل، از گذشته تا به امروز مکان‌هایی به‌صورت مستقل و وابسته به یک بیمارستان عمومی برای نگهداری و مراقبت از بیماران روانی وجود داشته است. این ماکن را عموماً بیمارستان، دیوانه‌ستان، مارستان، دارالمجانین و یا تیمارستان می‌نامیدند. انسان‌های مزبور به‌منظور حفظ بیماران و اطرافیان از مخاطرات احتمالی که ممکن بود از جانب بیمار متوجه خود یا دیگران شود، مورد استفاده قرار می‌گرفت؛ اما در ایران در سالان ساسانیان، بیمارستان جندی‌شاپور، اولین مرکزی بود که برای درمان بیماران روانی، بخش خصوصی در نظر گرفته‌شده بود و از آن بیماران در این بخش مراقبت و نگهداری می‌شد. با ظهور اسلام و پیدایش پزشکی اسلامی نیز روند مراقبت و نگهداری از بیماران روانی در بیمارستان‌ها، همچون مرکز جندی‌شاپور دنبال شد. دارالمجانین عضدی بغداد و مدرسه‌الجانین یزد، نمونه‌ای از این مکان‌هاست که برای نگهداری از مجانین اختصاص یافت. این مکان‌ها، عمدتاً برای حفظ و امنیت و حراست از بیماران و اطرافیان آنها در نظر گرفته‌شده بود و با توجه به تحولات اجتماعی و تاریخی ایران و به دنبال آن، تأسیس دارالفنون و آمدن پزشکان اروپایی و پزشکی نوین به کشور در دوره قاجار، تأثیرات مهمی در ساختارهای بهداشتی و درمانی جامعه ایران گذاشته شد که نتیجه آن تحول طب سنتی به طب نوین بود. ولی یکی از پیامدهای ورود این اندیشه تجددگرایانه غربی و نفوذ فرهنگ و تمدن

اروپایی، ازدیاد روزافزون بیماران روانی در ایران، به دلیل شیوع بیماری‌های مختلف از جمله سیفلیس، سوزاک و استعمال مشروبات الکلی بود. به همین دلیل، در شهرهای تهران و مشهد، ابتدا اماکنی به صورت مستقل و مجزا، برای نگهداری و مراقبت از آنها با مدیریت و نظارت اداره نظمیّه (شهربانی)، در نظر گرفته شد. سپس در شهرهایی چون همدان، اصفهان، کرمانشاه، رشت و تبریز نیز، مکان‌هایی مشابه شهرهای تهران و مشهد، با اداره و مدیریت مؤسسه بلدیه (شهرداری) ساخته شد. این مراکز در ابتدا فقط باهدف نگهداری و حفظ مجانین به وجود آمد و بیماران روانی، در این مکان‌ها همانند یک زنای با غل، زنجیر و بند نگهداری می‌شدند. ولی با گذشت زمان، این مراکز تحول و تکامل پیدا کردند و جنبه‌های درمانی نیز در آنها شکل گرفت.

از این جهت، در این کتاب، با هدف شناسایی این مراکز و ویژگی‌های درمانی آنها و همچنین، شناخت عوامل زمینه‌ساز در روند تحول و تبدیل مراکز دارالمجانین به تیمارستان، سعی بر این است که به بررسی رشد و تکامل و شکل‌گیری و ریشه‌یابی نقاط ضعف و قوت و همچنین تحلیل علل و نتایج دگرگونی‌های مختلف این نهاد تمدنی پرداخته شود و زوایای نسبتاً مجهول این مراکز درمانی، بررسی و آشکار گردد. شایان ذکر است که مطالب این کتاب، با بررسی تالیفات دارالمجانین در ایران، نوشته شده است و در نهایت با تأسیس دانشکده پزشکی دانشگاه تهران در سال ۱۳۱۷ هجری شمسی ختم می‌شود.

به جهت بیان جنبه‌های مجهول و مبهم تاریخ دارالمجانین در ایران، ضرورت و اهمیت تألیف این کتاب روشن می‌شود. همچنین، امروزه از نحوه اداره و مدیریت و همچنین مراقبت و درمان و چگونگی نگهداری از بیماران روانی در مراکز دارالمجانین و تیمارستان‌هایی که در گذشته وجود داشته است و از عواملی که باعث تحول و تبدیل مراکز دارالمجانین به تیمارستان‌های امروزی شده است به خوبی آگاهی نداریم و یا اطلاعات و مدارک مدون منسجمی در این رابطه وجود ندارد. لذا، شناخت وضعیت

کنونی تیمارستان‌ها و مراکز نگهداری بیماران روانی تا حد زیادی منوط به شناسایی روندهای درمانی و مراقبتی و نحوه کار مراکز دارالمجانین و تیمارستان‌ها در گذشته می‌باشد.

به‌طوری‌که، با الهام از شیوه‌های مراقبتی و تجربه‌های مثبت و منفی گذشته می‌توان ساختار مراقبتی و درمانی که امروزه برای نگهداری از بیماران روانی وجود دارد را بهبود بخشید و راهکارهایی برای بهینه‌سازی و مدیریت منسجم‌تر و بهتر این مراکز درمانی در آینده ارائه داد. همچنین، در صورت بی‌توجهی و فقدان مطالعه شیوه‌های مراقبتی گذشته، امکان تکرار حوادث تلخ گذشته وجود دارد و پیامد آن بهبود نیافتن و عدم بازگشت به روندگرایی بیماران روانی خواهد بود.

از سویی دیگر، مهم‌ترین عاملی که اجرای این طرح را لازم جلوه می‌دهد، این است که تاکنون هیچ کار پژوهشی حقیقی مستقلی در این باره صورت نگرفته است و فقط در قالب مطالبی پراکنده و گزارش‌گونه در حد نازلی به صورت اشارات مختصر بوده است. به همین دلیل، انجام این پژوهش در جهت ترسیم نقشه کلی مراکز نگهداری از بیماران روانی با استناد به منابع تاریخی همچون اسناد آرشیو ملی، سفرنامه‌ها، متون پزشکی، روزنامه‌ها و... ضرورت دارد.

مهم‌ترین منبع این کتاب، اسناد و مدارک مربوط به مراکز دارالمجانین در ایران می‌باشد. مطالعه بیش از ۱۰۰ برگ سند، موجب شد تا با زمینه‌های دارالمجانین در ایران آشنا شوم و در نهایت اطلاعات آنها را در این کتاب مورد استفاده قرار دهم. این کتاب، بر مبنای گذشته‌نگر و تاریخی (Historical) تألیف شده است و روش مطالعه، بر اساس رویکرد کتابخانه‌ای و جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات می‌باشد. روش گردآوری داده‌ها، مبتنی بر مشاهده غیرمستقیم و تأکید بر مدارک و نوشته‌های موجود در منابع مختلف تاریخی می‌باشد.